

شناسائی شناسنامه‌ای روزنامه‌های تبریز در فاصله زمانی ۱۳۲۴ - ۱۳۲۵ ش. / ۱۹۴۵ - ۱۹۴۶ م. با تأکید بر توضیح روزنامه جوانلار (جوانان)

دکتر سیروس برادران شکوهی*
ybshokouhi@yahoo.com

چکیده
سوم شهریور ۱۳۲۰ ش. / بیست و پنجم اوت ۱۹۴۱ م. که مصادف با تهاجم قوای دولتین روس و انگلیس به تبع حوادث جنگ جهانی دوم به کشور گردید، نه تنها منجر به استعفای رضاشاه از سلطنت شد، بلکه سبب تغییرات بسیاری در شئون مختلف مملکتی نیز گردید که هر یک تاریخچه خاص خود را دارد. از آن جمله، مطبوعات که از آغاز انقلاب مشروطه یکی از حربه‌های اساسی و شناخته شده جامعه در رساندن مکنونات قلبی مردم خود بودند، شاهد تغییرات گوناگون شدند تا جایی که رکن چهارم مشروطه در این دو دهه اختناق تعطیل و موقوف گردید. نشان دادن اینکه چگونه بار دیگر در عرصه سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی مملکت ظاهر شدند (پیمان مسئله) و جز معدودی همگی بار دیگر رسالت روشنگرانه و خبررسانی خود را آغاز نمودند، از آن جمله بود تبلور روزنامه‌های تبریز که به اقتضای موقعیت سوق‌الجیشی و راهبردی و اقتصادی و فرهنگی منطقه، بار دیگر میدان کشمکش سازمانها و احزاب سیاسی، مشاجره قلمی فی‌مابین و سایر مطبوعات شدند. در این مقاله سعی شده ضمن عنوان روزنامه‌های این سالها تا ۲۱ آذر ۱۳۲۴ ش. / ۱۲ دسامبر ۱۹۴۵ م. و معرفی شناسنامه‌ای (روش بررسی) روزنامه‌های یکساله حکومت فرقه دمکرات در آذربایجان (هدف)، به اقتضای موضوع روز - که جوانان مورد توجه و کانون صحبتها و شعارهای همه جانبه مسئولان مملکتی و بحق همه مردم جامعه هستند - تأکیدی است بر توجه فرقه به جوانان و تشکیلات و زمینه‌های مربوط به آنها از خلال معرفی روزنامه جوانلار (جوانان) در این سال و بازبینی مطبوعات این دوره به طور گذرا (نتیجه کلی).

مطبوعات تبریز از شهریور ۱۳۲۰ش. / اوت -
سپتامبر ۱۹۴۱م. تا ۲۱ آذر ۱۳۲۴ش. / ۱۲
دسامبر ۱۹۴۵م.

این دوره از تاریخ سیاسی، اجتماعی و اقتصادی تبریز که از ۲۵ شهریور ۱۳۲۰ش. / ۱۶ سپتامبر ۱۹۴۱م. آغاز و تا ۲۱ آذر ۱۳۲۴ش. / ۱۲ دسامبر ۱۹۴۵م. پایان می‌گیرد، جدا از فضای سیاسی و اجتماعی به وجود آمده در کل کشور نبوده است. با سقوط رضاشاه و پایان یک مرحله فعال مایشائی و اشغال مشنوم‌الأثر کشور به دست متفقین و حوادث جنگی، فرصتی برای جامعه سیاسی کشور به وجود آمد که برخی از وطن‌دوستان، روشنفکران، سازمانها و احزاب و جراید بتوانند حرکت‌هایی در بعد خود هرچند محدود و کوتاه نشان دهند.

تبریز در این برهه از تاریخ، نه تنها جدا از این مجموعه فعالیتها و حوادث نبود، بلکه به اقتضای موقعیت جغرافیائی، تاریخی و سیاسی، تلاشهای دو چندان در راستای ظلم ستیزی و جفای سیاسی و فرهنگی رفته بر خود برآمد و تلاشی سخت در همه جوانب بخصوص در مورد اخذ امتیاز و راه‌اندازی و انتشار مطبوعات و جراید برآمد. گرچه این فضای باز مطبوعات در مدت زمان کوتاه تغییر یافت و با توقیف مجدد روزنامه‌ها و مقابله با آنها برآمدند که خود با واکنش تند روزنامه‌های تازه به پا خاسته مواجه شد که این بار دولت ولو بظاهر با طرح قانون جدید و به لطایف‌الحیل در صدد سکوت و در واقع سقوط مطبوعات در سراسر کشور برآمد، با همه این تشبثات، نواحی شمالی ایران بخصوص شهر تبریز حائز شرایط خود بود.

حضور قشون مهاجم روسیه، سازمان گسترده حزب توده ایران و بی‌مسئولیتی و ناتوانی عاملان و

گماشتگان مملکتی در سالهای رفته در مسائل فرهنگی، مذهبی و اعتقادی بخصوص زبان و نیز اعمال طرفداران دو آتشه حکومت مرکزی در مقابل اشغال قوای مهاجم، به رغم کشمکش‌های بی‌امان و زینهای جبران‌ناپذیر اقتصادی و اجتماعی، در عین حال به گسترش و توسعه انتشار روزنامه‌ها و فرهنگ مطالعه و روزنامه‌خوانی در تبریز کمک خاص و ویژه‌ای کرد که تا ۲۱ آذر ۱۳۲۵ش. / ۱۲ دسامبر ۱۹۴۶م. منجر به اخذ امتیاز و طبع و توزیع حدود ۴۰ نشریه به زبانهای فارسی و ترکی و ارمنی و نیز پراکندن نشریات و تبلیغ نامه‌ها و اعلامیه و ابلاغیه و اعلانیه‌های ریخته از طیاره‌ها و چسبانده بر در و دیوارها، همه و همه سبب توسعه امر فوق گردید. گرچه عمر بعضی از آن نشریات شماره‌ای بیش نبود و بعضی‌ها تا ۲۱ آذر ۱۳۲۴ش. / ۱۲ دسامبر ۱۹۴۵م. و معدودی تا ۲۱ آذر ۱۳۲۵ش. / ۱۲ دسامبر ۱۹۴۶م. و تنها تعدادی انگشت شمار توانستند سالهای سال دوام آورند و باز مانند.

امروز که همه دارندگان و کوشندگان آن جراید و نشریات چهره در خاک کشیده‌اند، با همه تخریبات و تحقیقاتی که در شناسائی آنها تا به امروز اعمال شده است، در مقاله حاضر نیز سعی می‌شود ولو به صورت گذرا و شناسنامه‌ای مورد معرفی و بازبینی مجدد قرار گیرند؛ هرچند با تمام جستجوها جز اطلاعات محدود و ناقصی فراهم نشد و در مورد یکی از روزنامه‌ها با استفاده از چهار شماره موجود تا حدی توضیح بیش‌تری ارائه گردید. این بررسی گذرا، هرچند مطلوب خود و جویندگان آگاهی از تاریخچه روزنامه‌نگاری شهری چون تبریز در آن سالها نیست، معهذاً گامی است هرچند خرد که امید است به مرور هرچه بلندتر و رساتر برداشته شود.

چنانکه عنوان شد، از سوم شهریور ۱۳۲۰ش. / ۲۵

اوت ۱۹۴۱م. تا ۲۱ آذر ۱۳۲۴ش. / ۱۲ دسامبر ۱۹۴۵م. تعداد بیست و پنج، شش نشریه به نامهای: *آذربایجان*، *اختر شمال*، *افکار خلق* (منتشره عمال شوروی در آذربایجان)، *پرتو اسلام*، *تبریز*، *جام جم* (احتمالاً اخذ امتیاز شده ولی چاپ نشد)، *جامعه آذربایجان*، *خاور نو* (بعد از ۲۱ آذر ۱۳۲۴ش. / ۱۲ دسامبر ۱۹۴۵م. بنی شرق)، *دوست ایران* (توسط سفارت شوروی توزیع در تبریز)، *ستاره آذربایجان* (بعد از ۲۱ آذر ۱۳۲۴ش. / ۱۲ دسامبر ۱۹۴۵م. *آذربایجان اولدوزی* (یلدزی)، *ستاره روز*، *سروش* (احتمالاً اخذ امتیاز شده ولی چاپ نشد)، *سهند*، *شاهین*، *آریا*، *شفق*، *شفق مطبوعات*، *صدای آذربایجان*، *فریاد*، *قیام ماد*، *کامک* (اداره) به زبان ارمنی، *وطن طولوندا* (در راه وطن)، *خورشید آزادی*، *صدای آذربایجان*، چاپ و پخش شدند که شرح و توضیح هر یک از این روزنامه‌ها، مقاله و تحقیق جداگانه‌ای می‌طلبد که امید است در مواقع مقتضی اقدام گردد.

مطبوعات تبریز در فاصله زمانی ۲۱ آذر ۱۳۲۴ش. / ۱۲ دسامبر ۱۹۴۵م. تا ۲۱ آذر ۱۳۲۵ش. / ۱۲ دسامبر ۱۹۴۶م.

از جمله وقایعی که آذربایجان و در این مقاله بخصوص تبریز را تا نیمه اول قرن حاضر از سایر قسمتهای ایران متمایز می‌سازد، حکومت یکساله فرقه دموکرات آذربایجان است. یقیناً در فاصله زمانی این قرن نمی‌توان به بررسی موضوع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی کشور پرداخت و از این حادثه و تأثیرات آن، سخن به میان نیاورد. مطبوعات نیز به عنوان یک رکن اساسی امور سیاسی - اجتماعی از این قاعده مستثنا نیست. به اقتضای مقاله، فرصت پرداختن به چند و چون تاریخ واقعه فرقه دموکرات نیست و پرداختن به کم و کیف آن در کتب

مختلف تاریخی مندرج است و باز هم نیاز به تحقیقات بسیار و فرصتهای مقتضی دارد.

هدف از این مقاله، صرفاً عنوان کردن و معرفی شناسنامه‌ای آنها با تأکید بر روزنامه *جوانلار* است.

با تشکیل حکومت فرقه و به دلیل حضور نظامیان مهاجم شوروی در آذربایجان و غالب بودن جو تبلیغ شوروی و اندیشه سوسیالیستی، تحولاتی به شرح زیر در عرصه مطبوعات تبریز تحقق یافت:

۱- مطبوعات ضد کمونیستی و بعضاً غیر کمونیستی، تعطیل و یا راهی تهران شدند.

۲- صبغه ملی و محلی و پرداختن به زبان ترکی، تبلیغ گردید.

۳- از ورود گسترده روزنامه‌های سراسر ایران به منطقه، با اتهام ارتجاعی و فاشیستی بودن، جلوگیری شد.

۴- بعضی از نویسندگان و گردانندگان روزنامه‌های تبریز، راهی تهران و شهرهای دیگر شدند.

۵- در ورود مطبوعات جمهوری آذربایجان شوروی به تبریز، و فعال شدن خانه فرهنگ شوروی در تبریز و نشر جزوات و کتب دارای گرایش سوسیالیسم و مارکسیسم، تلاش و همراهی جدی به عمل آمد.

۶- به اقتضای مرکز قرار دادن تبریز و چشم و هم چشمی کمی و کیفی با تهران، تعداد روزنامه‌ها را که در اواخر حکومت پهلوی به یک مورد و بعد از سوم شهریور ۱۳۲۰ش. / ۲۵ اوت ۱۹۴۱م. تا تشکیل فرقه به بیست نمره رسیده بود، تعالی بخشید و تعداد آنها که اجازه نشر و توزیع پیدا کردند، از شماره بیست هم گذشت که عبارتند از:

آذربایجان، *آره ویلا*، *خاور شرقی*، *آرمان نو*، *آزاد ملت*، *ادبیات صحیفه سی* (صفحه‌ای از ادبیات تبریز)،

تبریز، *جوانلار* (جوانان)، *دموکرات* (مجله)، *ستاره*

روز، شاعر لر مجلسی (مجلس شاعران)، شفق (مجله)، غلبه، فریاد، گونش (آفتابی)، مدنیت، معارف مجله سی (مجله معارف)، نهضت، بنی شرق، خاور نو، یوموروق (مشت).

معدودی از این روزنامه‌ها بعد از چندی تعطیل و حتی دارندگان آنها مجبور به ترک تبریز شدند که معرفی همه این روزنامه‌ها، موضوع مقاله حاضر است.

■ آذربایجان

نام: آذربایجان، دموکرات (دوره نخستین) و آذربایجان در دوره دوم (۱ شهریور ۱۳۲۴ ش. / ۲۳ اوت ۱۹۴۵ م. تا ۲۱ آذر ۱۳۲۵ ش. / ۱۲ دسامبر ۱۹۴۶).

مدت انتشار: ۲ سال، ۴ سال.

عناوین مختلف: ندارد.

تاریخ انتشار اولین شماره: دهم آبان ماه ۱۳۲۰ ش. /

اول نوامبر ۱۹۴۱ م.

زمان انتشار: تا ۲۱ آذر ۱۳۲۴ ش. / ۱۲ دسامبر

۱۹۴۵ م. سه روز در میان و بعد از ۲۱ آذر ۱۳۲۴ ش. / ۱۲

دسامبر ۱۹۴۵ م.، روزانه و زمان انتشار در باکو هفتگی.

محل انتشار: تبریز (دوره اول) چهار راه فردوسی

(اداره موقت فرقه دموکرات آذربایجان)، خیابان

تربیت، کوچه پناهی، روبروی دبیرستان پرورش؛ دوره

دوم: خیابان ستارخان (پهلوی / امام خمینی).

تعداد صفحات: ۲ صفحه چهار ستونی، دوره اول

۲۱ آذر ۱۳۲۴ ش. / ۱۲ دسامبر ۱۹۴۵ م.، دوره دوم در ۲

تا ۴ صفحه به اندازه $۲۱ \times ۴۱/۵$ سانتیمتر.

اشتراک آبونمان دوره اول: سالیانه ۸۰ ریال،

ششماهه ۵۰ ریال.

اشتراک آبونمان دوره دوم: سالیانه ۱۲ ریال،

ششماهه ۶۵ ریال، ۳ ماهه ۳/۵ ریال، تک شماره ۱۰

دینار.

زبان: دوره اول (ترکی و فارسی)، دوره دوم (ترکی).

آرم: ندارد.

صاحب امتیاز: علی شبستری (بعد از ۲۱ آذر

۱۳۲۴ ش. / ۱۲ دسامبر ۱۹۴۵ م. رئیس مجلس ملی

آذربایجان).

مدیر و سردبیر: ابراهیم شمس ۱۳۲۱ ش. / ۱۹۴۲ م.

احمد موسوی ۱۳۲۴ ش. / ۱۹۴۵ م. و فتحی خشکناهی

۱۳۲۵ ش. / ۱۹۴۶.

نویسندگان اصلی: فریدون ابراهیمی، احمد

موسوی، ابراهیم شمس، فتحی خشکناهی، میرجعفر

پیشه‌وری با امضای (پ)، دکتر سلام‌الله جاوید با

امضای (ج).

موضوع سیاسی دوره دوم: ارگان فرقه دموکرات

آذربایجان.

شماره‌های موجود: ۷ شماره و تا شماره ۱۹۰

ملاحظه شده.

عنوان تلگرافی: نامه آذربایجان.

اعلانات (دوره اول): دارد. صفحه ۲، ۲ ریال،

صفحه ۳، ۱/۵۰ ریال.

تمایلات: دوره اول روزنامه آذربایجان از طرف

یک جمعیت و برای رساندن مرام او به جامعه

آذربایجان منتشر می‌شد و رویه آن تشریح حال گذشته،

تشخیص علل مفساد اجتماعی، پیدا کردن راه چاره

عملی برای رفع آنها می‌باشد.

تصویر: سیاه و سفید، با کاریکاتورهای جالب.

قطع: ۳۰×۴۰ سانتیمتر.

وابستگی: دوره اول به یک جمعیت آذربایجانی،

دوره دوم ارگان فرقه دموکرات آذربایجان.

ملاحظات: در دوره اول پاره‌ای از مقالات همراه

با ترجمه فارسی چاپ شده است.

علت تعطیل: سقوط قدرت فرقه دموکرات
آذربایجان.

■ آره ویلا

نام: آره ویلا (خاور شرق).^۲

تاریخ انتشار: ۱۳۲۴-۱۳۲۵ ش. / ۱۹۴۵-۱۹۴۶ م.

محل انتشار: تبریز.

زبان: ارمنی.

سرمدیر: آراماتیس آرزومانیان.

موضوع: وابسته به ارتش سرخ شوروی در ایران.

■ آرمان نو

نام: آرمان.^۳

تاریخ انتشار اولین شماره: ۶ تیر ماه ۱۳۲۵ ش. / ۲۷

ژوئن ۱۹۴۶ م.

ترتیب انتشار: هفتگی.

صاحب امتیاز: علی اکبر حریری.

■ آزاد ملت

نام: آزاد ملت.

تاریخ انتشار اولین شماره: ۵ اسفند ماه ۱۳۲۴ ش. /

۲۴ فوریه ۱۹۴۶ م.^۵

مدت انتشار: یک سال.^۶

عناوین مختلف: ندارد.

ترتیب انتشار: دو روزه (هفته‌ای سه نوبت).

محل انتشار: تبریز.

شمار: ذکر نشده.

زبان: ترکی آذربایجانی.^۷

آرم: ندارد.

مدیر مسئول: اسماعیل شمس.

صاحب امتیاز: علی شبستری.

موضوع فعالیت: ارگان رسمی مجلس ملی
آذربایجان / مجلس حکومت خودمختار فرقه دموکرات
آذربایجان.^۸ حسین امید نوشته است: موضع آن سیاسی
بود.^۹

آگهی: ندارد.

نوع چاپ: سربی.^{۱۰}

شماره های موجود: -

■ ادبیات صحیفه سی

نام: ادبیات صحیفه سی.

مدت انتشار: یک سال،^{۱۱} ۳ سال (۴۲، ۴۴ و ۴۵).

عناوین شماره‌های موجود: حزب توده ایران و
تشکیلات کارگران بعد از حادثه ۲۳ تیر در آذربایجان،
یارانمیشام (خلق شده‌ام) شعر بی‌ریا، هدیه‌ای به دوستان
به مناسبت ورود سرتیپ‌زاده به تبریز، شعر بی‌ریا، حال
اسفبار آموزگاران،^{۱۲} اتحاد به مرحوم سلیمان میرزا
محسن اسکندری، شعر محمد بی‌ریا، شب بزرگداشت
بی‌ریا در مراغه، شعر مرتجعان، جزیره شاهی بخوانند،
بی‌ریا، کنفرانس علنی و آقای نصرالله خان مقدم، خیلی
کم بود یکی هم اضافه شد (منظور ورود سرتیپ‌زاده
به تبریز است)،^{۱۳} برای محصلین جوان یکی بودن، شعر
مظفر درفشی، نمونه‌ای از جنایات ارتجاعیون، ملت
چیست؟^{۱۴}

ترتیب انتشار: هفتگی.

زمان انتشار: ۱۳۲۳ ش. / ۱۹۴۳ م.^{۱۵}

محل انتشار: تبریز.

قطع: ۳۷/۵ × ۲۴/۵ سانتیمتر.

صاحب امتیاز: دوره اول حسین آقا فشنگچی،
دوره دوم ۱۳۳۸-۱۳۴۳ق. / ۱۲۹۸-۱۳۰۳ش. / ۱۹۲۰-
۱۹۲۵م. دولتی (به توجه و امر نواب اشرف والا، ولیعهد
علیه ایران، حکمران مملکت آذربایجان، محمدحسن
میرزا دایر و طبع شد.)، دوره سوم و چهارم و پنجم
حسین تبریزی.

مدیر و سردبیر: حسین تبریزی (فشنگچی)،^{۱۹}
اسماعیل یکانی، میرزا حسین خان کمال (دوره اول و
دوم)، دوره سوم ۱۳۰۳-۱۳۱۶ش. / ۱۹۲۴-۱۹۳۷م.
دوره چهارم ۱۳۲۱-۱۳۲۴ش. / ۱۹۴۳-۱۹۴۶م. حسین
تبریزی و حسین امید،^{۲۰} دوره پنجم بهمن ۱۳۲۵-
۱۳۴۸ش. / فوریه ۱۹۴۷-۱۹۷۰م. حسین تبریزی و امید
و نجم آبادی.

شماره‌های موجود: شماره‌های متعدد از جمله
شماره ۲۷ شنبه ۱۱ شهریور ماه ۱۳۳۸ش. / ۳ سپتامبر
۱۹۵۹م. سال پنجاهم روزنامه.

آگهی: دارد. سطر اعلانات صفحه اول ۸ شاهی،
صفحه آخر ۴ شاهی.

عناوین: عناوین شماره ۱۳ شنبه ۲۶ بهمن ماه
۱۳۲۵ش. / ۱۵ فوریه ۱۹۴۷م. جشن دانشسرای دختران،
وظیفه عمومی (حافظ، وظیفه تو دعا گفتن است و
بس)، قتل یک ژنرال انگلیس، کلاه خودتان را قاضی
قرار بدهیم، وظیفه آموزگاران میهن پرست و اهمیت
آموزگاری به قلم ح - مدنی مدیر دبیرستان
اردیبهشت، بحران مواد سوخت در انگلستان، دلیران
آذربایجانی یا دلیران تنگستانی، ما هم سلاح پوشیدیم به
قلم م.ع، عضو سابق حزب توده ایران.^{۲۱}
موضع فعالیت: خبری، اجتماعی، سیاسی و
اقتصادی.

تمایلات سیاسی: در طرفداری عامه سخن می‌راند
و می‌نویسد: هیئت مدیره و تحریریه ما، از چندی به این

طرف که حس انسانیت در مملکت ایران بیدار شده،
خود را داخل ملت ایران دانسته و در جزو هیئت نشریه
- که در آن سرزمین زیست می‌کنند - شناخته و
همواره در صدد آن بوده است که در ایفای آنچه از
وظایف اجتماعی ایرانیان بر ذمه‌شان بوده است،
حتی‌الوسع و الطاقه بکوشد و در حال حاضر، خدمت به
واسطه مطبوعات را الزم فرایض و اسبق وظایف دانسته،
می‌خواهند که در این خط نیز به قدر قوت و استطاعت
خودشان به عالم انسانیت خدمت کرده باشد. این است
که به تأسیس همین روزنامه آزاد ملی و اجتماعی و
اقتصادی و سیاسی و فنی و ادبی و اخلاقی اقدام نموده
و به نشر افکار نافع آغاز می‌کنند. همان روزنامه ما نیز
به موجب مقدمات فوق و به اقتضای مسلک هیئت
مدیره و تحریریه خود، تمامی شوائب مرعوبیت و
رودربایستی را به کنار گذارده، در طرفداری عامه و
حفظ حقوق آنان سخن خواهد راند و از آنجا که در
خط مدافعه از حقوق خواهد کوشید و دست خداوندی
در همه جا با جماعت بوده، هیئت مدیره و تحریریه آن،
موفقیتش را رجا می‌دارند و قوام وی را بر فرتین گرام
بشارت می‌دهند و دوام او را به طالبین اشتراک تأمین
می‌نمایند.

■ **دموکرات (مجله)**

نام: دموکرات.^{۲۲}

تاریخ انتشار اولین شماره: ۳۱ شهریور ۱۳۲۵ش. /

۲۲ سپتامبر ۱۹۴۶م.

عناوین مختلف: ندارد.

زمان انتشار: ماهانه.

محل انتشار: تبریز.

قطع: ۲۹ × ۲۱ سانتیمتر.

تعداد صفحات: ۳۲ صفحه.

قیمت اشتراک: تک شماره، ۵ ریال.

آرم: بیرق سرخ رنگ (نشان انقلاب) عکس ستارخان در بالای بیرق و عکس پیشه‌وری در قسمت پائین بیرق.^{۳۳}

موضوع: ارگان فرقهٔ دموکرات آذربایجان^{۳۴} که پس از شکست فرقه انتشارش متوقف شد.

تمایلات سیاسی: اجتماعی، سیاسی، ادبی.

محل مطبعه: مطبعهٔ آذربایجان.

زبان: فارسی.

معارف.

محل انتشار: تبریز، خیابان توپخانه، جنب کتابفروشی هلال ناصری، ساختمان فوقانی، نرسیده به بازار شیشه‌گرخانه.

قطع: ۴۰ × ۳۰ سانتیمتر.

تعداد صفحات: ۴ صفحه.

عنوان تلگراف: تبریز، ستارهٔ آذربایجان.

قیمت: سال اول ۱۳۲۴ش./۱۹۴۵م. سالیانه ۷۵

ریال، ششماهه ۴۰ ریال، تک شماره ۱/۵۰ ریال.^{۳۵}

زبان: فارسی و ترکی (محلی)^{۳۶} بعد از ۲۱ آذر

۱۳۲۴ش./۱۲ دسامبر ۱۹۴۵م. به زبان ترکی.

آرم: پیکرهٔ شاد مرد ساده دل با دستان باز که با

یک دست قلم و با دیگری روزنامه (ستارهٔ آذربایجان) را می‌نماید.

صاحب امتیاز: هلال ناصری (توسط هیئت

تحریریه).

مدیر و سردبیر: هلال ناصری با همکاری لعل دل.

زمینهٔ فعالیت: سیاسی و اجتماعی با دید روشنگرانه

و نزدیک به سوسیالیستی و تجزیه و تحلیل مسائل با دید

انتقادی و طنزآمیز اجتماعی.

تمایلات سیاسی: عضو جبههٔ آزادی، هوادار حزب

تودهٔ ایران، طرفدار فرقهٔ دموکرات.

آگهی: دارد.

چاپخانه: شمس تبریز، علمیه (خیابان فردوسی).

شمارهٔ دوره‌های موجود: شمارهٔ ۱۳، سال ۱،

پنجشنبه ۲۳ فروردین ۱۳۲۴ش./۱۲ آوریل ۱۹۴۵م.

شمارهٔ ۱۴، سال ۱، سه‌شنبه ۱ خرداد ۱۳۲۴ش./۲۲ مهٔ

۱۹۴۵م.

ترتیب انتشار: هفتگی.

تصویر: سیاه و سفید.

علت تعطیل: به علت حادثهٔ ۲۱ آذر ۱۳۲۵ش./۱۲

■ ستارهٔ آذربایجان (آذربایجان اولدوزی)

نام: ستارهٔ آذربایجان،^{۳۷} بعد از ۲۱ آذر ۱۳۲۴ش./۱۲

دسامبر ۱۹۴۵م. به نام آذربایجان اولدوزی.

تاریخ انتشار اولین شماره: شمارهٔ ۲، سال ۱، شنبه

۲۷ آبان ۱۳۲۴ش./۱۸ نوامبر ۱۹۴۵م.

مدت انتشار: چند ماه تا ۲۱ آذر ۱۳۲۵ش./۱۲

دسامبر ۱۹۴۶م.

عناوین مختلف: ندارد.

عناوین شمارهٔ ۱۴ سه شنبه ۱ اسفند ۱۳۲۴ش./۲۰

فوریهٔ ۱۹۴۶م.: یک شب در بهشت یا جشن بیست و

پنجمین سال جمهوری آذربایجان شوروی، آذربایجان

شوروی، شعر به مناسبت گشایش آکادمیای آذربایجان

سوسیالیست (هلال ناصری)، در آذربایجان مدرسه

بیش تر است یا تریاکخانه. شمارهٔ ۱۳ سربازان وظیفه،

گوشه از تاریخ قائد عظیم‌الشان ایران، از کلامهای

فضل‌الله گرگانی، سید ضیاء‌الدین دین را آلت دست

گرده والا طرفدار دین نیست، نان تبریز، علاقه به ترویج

دسامبر ۱۹۴۶م.

ملاحظات: روش فکاهی و کاریکاتوری داشت.

علت تعطیل: سقوط حکومت فرقه دموکرات.

■ شفق (مجله)

نام: شفق (مجله).

تاریخ انتشار اولین شماره: مرداد ۱۳۲۴ش. / ژوئیه

۱۹۴۵م. / شهریور ۱۳۲۳.

مدت انتشار: ۲ سال.^{۳۱}

■ شاعر لر مجلسی

نام: شاعر لر مجلسی.

محل انتشار: تبریز.

تعداد صفحات: نیم ورق دو رویه.

زمان انتشار: ۱۳۲۴ش. / ۱۹۴۵م.

عناوین مختلف: ندارد.

مدت انتشار: به صورت نیم ورق احتمالاً دو

شماره.

عناوین یکی از شماره‌ها: نظامی گنجوی، دو غزل

از صائب تبریزی، غزل از قوسی تبریزی، در حق زبان

آذربایجان، محمدلو عباسی، اردوی سرخ و قلی خان

بورچالو، به وطن آذربایجان محزون و...

شمار: ذکر نشده.

زبان: ترکی.

آرم: ندارد.

موضع فعالیت: ادبی.

وابستگی: نشریه ادبی که بیش تر به بیان اشعار

شعرای آذربایجان می پرداخت. در سالهای ۱۳۲۴-

۱۳۲۵ش. / ۱۹۴۵-۱۹۴۶م. به عنوان ضمیمه روزنامه

وطن یولوندا - که متعلق به انجمن فرهنگی شوروی بود

- در تبریز منتشر می شد. وطن یولوندا غزیده سی یا

نینداکی شاعر لر مجلسینین نشریاتی.^{۲۸}

عناوین نمره ۹ و ۱۹ (مهر و آبان ۱۳۲۵ش. / سپتامبر و

اکتبر ۱۹۴۶م.): عید بزرگ غلبه، قهرمان همبستگی،

مظلومیت ژاپن، اردوی سرخ، اردوی استالین، دو سال

در راه مدنیت (پیشه‌وری)، درباره فعالیت اولین

جمعیت، نگاهبان حفظ رابطه (سلیمان ثانی

آخوندوف)، شیخ محمد خیابانی (صفوت)، از نطقهای

شیخ محمد خیابانی (فتحی)، در راستای حقیقت

(کمالی)، محمد باقر خلخالی (محمدلوی عباسی)، غزل

(سعدی).^{۳۲}

زمان انتشار: ماهانه.

محل انتشار: تبریز، انجمن روابط فرهنگی ایران و

شوروی.

قطع: ۱۷ × ۲۴ سانتیمتر.

تعداد صفحات: حدود ۶۲ صفحه.

زبان: فارسی و ترکی (آذربایجانی).^{۳۳}

آرم: عنوان مجله (شفق) سرخ فام در فراز کوههای

آذربایجان همراه چند درنای در حال پرواز.

نویسندگان: محمد نخجوانی، دکتر حمید برار،

امیر مصور، میلانی، غلام محمدی، رفیع بگلی، نگار

خانم (از طرف هیئت تحریریه)، محمدعلی صفوت،

شمار: ذکر نشده.

قیمت: ده شاهی.

زبان: ترکی، فارسی.^{۲۸}

آرم: نام روزنامه‌ها با خط نسخ جلی درشت سیاه‌رنگ.

صاحب امتیاز: محمد بی‌ریا.

مدیر: محمد بی‌ریا (وزیر فرهنگ حکومت

پیشه‌وری).^{۲۹}

نویسندگان اصلی: حسین جدی، حمید صفری،

سهراب زمانی، عباسعلی زنوزی، مظفر درفشی.

موضوع فعالیت: ناشر افکار زحمتکشان

آذربایجان،^{۳۰} سیاسی.^{۳۱}

شماره دوره‌های موجود: کپی صفحه اول نمره اول

و صفحه دوم شماره ۲۶ و شماره هفتم

(۱۰/۲/۱۳۲۵ش. / ۳۰/۴/۱۹۴۶م.).

آگهی: ندارد.

شعار روزنامه: حق در قدرت، قدرت در اتحاد

است (حق گوجده - گوج بیرلیکده در).

نوع چاپ: سربی.^{۳۲}

سریفوف، انور محمد خانلی، آذر اوغلی، جعفر خندان، مروارید دل‌بازی، احمد جمیل، حسینقلی کاتبی، جعفر هاشم اوغلی، میرجعفر پیشه‌وری.

موضوع فعالیت: ارگان انجمن روابط فرهنگی ایران و شوروی (خانه و کس) شعبه تبریز.

نوع: ادبی (بیش‌تر درباب فرهنگ و ادب شوروی)،^{۳۳} هنری و بدیعی.

ملاحظات: پاره‌ای از مقاله‌ها با ترجمه فارسی همراه است.

گرایش سیاسی: طرفدار و مبلغ شوروی و ضد آلمانی و متحدین و مروج فرهنگ آذربایجان و زبان ترکی و خواستار حفظ روابط فرهنگی ایران و شوروی.

شماره‌های موجود: ۷ شماره.

تصویر: سیاه و سفید.

علت تعطیلی: سقوط حکومت فرقه دموکرات

آذربایجان.

■ غلبه

تاریخ انتشار اولین شماره: ۱۲ اسفند ۱۳۲۴ش. / ۳ مارس ۱۹۴۶م.،^{۳۴} ۱۳۲۲ش. / ۱۹۴۴م.^{۳۵}

مدت انتشار: تا ۲۱ آذر ۱۳۲۵ش. / ۱۲ دسامبر ۱۹۴۶م.

■ فریاد

نام: فریاد.

تاریخ انتشار اولین شماره: ۱۳۲۱ش. / ۱۹۴۲م.^{۳۶} ۱۳۲۱ش. / ۱۹۴۲م.^{۳۷} مهر ماه ۱۳۲۱م.^{۳۸}

مدت انتشار: ۵ سال.

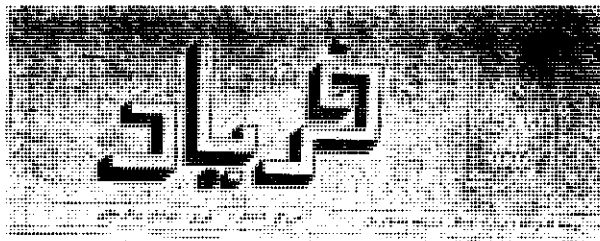
عناوین نمره ۱ (۱۲ اسفند ۱۳۲۴ش. / ۳ مارس ۱۹۴۶م.): مقصد اصلی ما، ۲۲ تیر، عشق بر حکومت ملی که قاتلان کارگر را به محکمه عدل خود کشانده، ارتجاعه خطاب، شعر، فهرست مطالب صفحه یک شماره ۲۶، به محصلین جوان، یکی بودن، شعر، مظفر درفشی از جنایات ارتجاع، ملت یعنی چه.^{۳۹}

ترتیب انتشار: هفتگی.

محل انتشار: تبریز.

قطع: نیم ورق (دو صفحه).

عناوین موضوعی: سرخط مطالب شماره ۴۹ س ۵

(یکشنبه اول دیماه ۱۳۲۵ ش. / ۲۲ دسامبر ۱۹۴۶ م.)
 منظره عمومی تبریز در روزهای اخیر، کیفر خیانتکاران،
 یک سال اختناق، آذربایجان نجات یافته، نه این نه آن
 نه فرقه نه دار و دسته سید ضیاء، شعر وحدت، یک
 ملت محروم از عدالت، زد و خورد شدید بین قوای
 ارتش و نیروی ملا مصطفی، شکایات تلگرافی از
 مراغه، از هر چمن گلی (غلامرضا واحد)، آمال ملی
 (افسر)، خبرهای کشور، آخرین خبرهای خارجه.
 محل انتشار: تبریز، خیابان پهلوی (امام خمینی).
 قطع: مرغوب ۴۰ × ۳۰ سانتیمتر.
 تعداد صفحات: ابتدا ۴ ص، در سالهای ۱۳۲۵ و
 ۱۳۲۶ ش. / ۱۹۴۶ و ۱۹۴۷ م.، ۸ صفحه.

زمان انتشار: هر چند روز،^{۴۶} دو شماره در هفته،^{۴۷}
 سه روزه.^{۴۸}
 شمار: ذکر نشده.
 قیمت: صد شماره ۲۰۰ ریال، ۵ شماره ۶۰ ریال،
 تک شماره ۱ ریال.
 زبان: فارسی.
 آرم: عنوان روزنامه با خط درشت جلی.

صاحب امتیاز و مدیر و سردبیر و دارنده: حسینقلی
 کاتبی، مدیر داخلی: حسین اسفنجانی.
 موضع فعالیت: اوایل طرفدار حزب توده (از اواسط
 سال ۱۳۲۴ ش. / ۱۹۴۵ م.)، طرفدار حکومت مرکزی.
 انتشار این روزنامه در حکومت فرقه متوقف شد و از
 دیماه ۱۳۲۵ ش. / دسامبر ۱۹۴۶ م. دوباره شروع شد،^{۴۹}
 سیاسی، ادبی.^{۵۰}

موضع: انتقادی، اخلاقی و اجتماعی.^{۵۱}
 شماره‌های موجود: شماره‌های متعدد.
 آگهی: دارد.
 نوع چاپ: سربی، چاپخانه علمی فریاد.

■ گونش (مجله)

نام: گونش.^{۵۲}

زمان انتشار: ۱۳۲۵ ش. / ۱۹۴۶ م.، حسین امید هم
 سال انتشار آن را ۱۳۲۵ ش. / ۱۹۴۶ م. آورده است.^{۵۳}
 ترتیب انتشار: ماهانه.
 محل انتشار: تبریز.
 زبان: محلی،^{۵۴} ترکی.^{۵۵}
 آرم: ندارد.
 صاحب امتیاز و ناشر: مجلس شعرای تبریز (شاعر
 لری و یازده‌گزار جمعیتی هیئت تحریریه طرفیندن
 مجلسی).

وابستگی: ارگان مجلس شعرا.^{۵۶}
 موضع فعالیت: ادبی، بدیعی، اجتماعی، تاریخی.
 شماره‌های موجود: ۲ شماره احتمالاً ماههای مهر و
 آبان ۱۳۲۵ ش. / ۱۹۴۶ م.
 آگهی: ندارد.

علت تعطیلی: فروپاشی فرقه دموکرات آذربایجان.
 شماره‌های موجود: نایاب.
 تمایلات: رونق و تقویت اشعار ترکی و شاعران
 ترکی گوی.

■ مدنیت

نام: مدنیت.

تاریخ انتشار اولین شماره: فروردین ۱۳۲۵ ش. /
 مارس ۱۹۴۶ م.^{۵۸}
 محل انتشار: تبریز.
 زبان: ترکی.

صاحب امتیاز: خانه فرهنگی شوروی در تبریز.^{۵۹}
 موضع فعالیت: تبلیغ مواضع فرقه دموکرات
 آذربایجان در پوشش مطالب ادبی و فکاهی.
 علت تعطیل: سقوط حکومت فرقه.^{۶۰}

ترتیب انتشار: ماهانه.

علت تعطیل: سقوط قدرت فرقه دموکرات

آذربایجان.

ناشر: اداره فرهنگ.

معارف مجله سی

معارف مجله سی

■ ملا نصرالدین

نام: ملا نصرالدین.

زمان انتشار: ۱۳۲۴ش / ۱۹۴۵م.

ترتیب انتشار: هفتگی.

صاحب امتیاز و مدیر و سردبیر: هلال ناصری.^{۶۹}

شماره‌های موجود: نایاب.

شمار: معلوم نشد.

ی، تربیتی، علمی، ادبی آذربایجان معارف اداره سینین رسمی مجله و عه سی

بیرنجی نمره - بیرنجی ایل

اکتبر ۱۹۴۶

۱۳۲۵

هیئت تحریریه ایله اداره اولورور

نام: معارف مجله سی^{۷۱} (مجله معارف).

تاریخ انتشار اولین شماره: نمره ۱، س ۱، مهر ماه

۱۳۲۵ / اکتبر ۱۹۴۶م.

ترتیب انتشار: ماهانه.

عناوین مختلف: ندارد.

زمان انتشار: ۱۳۲۵ش / ۱۹۴۶م.^{۷۲}

محل انتشار: تبریز، اداره معارف.

تعداد صفحات: شماره اول، ۴۵ ص.^{۷۳}

شمار: ذکر نشده.

قیمت اشتراک: سالیانه ۵۰ ریال، تک شماره ۵

ریال.

زبان: محلی.^{۷۴}

آرم: ندارد.

صاحب امتیاز: اداره فرهنگ آذربایجان.

نویسندگان اصلی: حسین امید، ابوالحسن دیبائیان،

مهدی روشن ضمیر، محمدعلی زینی، احمد فیاض.^{۷۵}

موضع فعالیت: تربیتی، علمی و ادبی.

تعداد شماره‌های منتشره: ۲ شماره،^{۷۶} فقط یک

شماره.^{۷۷}

مطبعه: خلیفه گری.

آگهی: ندارد.

■ نهضت

نام: نهضت.

تاریخ انتشار اولین شماره: ۱۳۲۵ش / ۱۹۴۶م. به

جای روزنامه^{۷۸} صدای وطن.

ترتیب انتشار: هفته نامه.

فهرست مطالب صفحه اول شماره ۹۶: فاحشه‌های

سیاسی را از آذربایجان مقدس برانید!! نمایندگان

باشرف آذربایجان برای گرفتن توصیه از آیت الله

کاشانی رشوه می دهند! با اینکه آیت الله هم انتخاب شما

را سفارش کند من ابطال این (توصیه نامه) را از مراجع

بزرگ تقلید به ملت رشید آذربایجان ارائه خواهم داد،

حشرات الارض باز به جان آذربایجان عزیز افتادند، نطق

وکیل تبریز، به نمایندگان خیانتکار و بی عرضه

آذربایجان به جای رأی زهرخند و تمسخر و استهزا

تحويل دهید! مردم ترکمن به کسی که دستهای او به

خون بیگناهان آغشته است، اجازه نخواهند داد که

مقدرات آنها را ملعبه شهوات جنایات کارانه خود قرار

دهند.^{۷۹}

صاحب امتیاز: محمد شیوا.^{۸۰}

سردبیر: منوچهر نوازش و علی افلاطون پور.^{۷۳}
 نویسنده اصلی: شریف حسینی.
 تمایلات سیاسی: ناشر افکار آذربایجانیهها.^{۷۴}

■ وطن یولوندا

نام: وطن یولوندا.

ترتیب انتشار: دو روزه (سه دفعه در هفته).

وابستگی: ارگان ارتش سرخ^{۷۵} مستقر در تبریز.

مسئول: اژدر اغلو، ح. شاهگلدی، جعفر خندان،

رزا (رضا) قلی یف.

زمان انتشار: ۱۳۲۱ش./۱۹۴۲م، ۱۳۲۲ش./

۱۹۴۳م، ۱۳۲۴ش./۱۹۴۵م، ۱۳۲۵ش./۱۹۴۶م، چهار

سال.

تعداد صفحات: ۴ صفحه بزرگ شش ستونی.

تاریخ انتشار اولین شماره: ۱۹ مهر ماه ۱۳۲۰ش./

۱۱ اکتبر ۱۹۴۱م، آخرین شماره، ۱۹ اردیبهشت

۱۳۲۵ش./ ۹ مه ۱۹۴۶م.

■ ینی شرق (خاور نو)

نام: ینی شرق (خاور نو).

تاریخ انتشار اولین شماره: شماره اول اسفند

۱۳۲۲ش./ ۲۱ فوریه ۱۹۴۴م، یکشنبه ۲۱ خرداد

۱۳۲۳ش./ یکشنبه ۱۱ ژوئن ۱۹۴۴م، ۱۳۲۴ش./

۱۹۴۵م.

تاریخ آخرین شماره: ۱۳۲۵ش./۱۹۴۶م. احتمالاً
 شماره ۱۲۲ موجود است.

مدت انتشار: تا ۲۱ آذر ۱۳۲۵ش./ ۱۲ دسامبر

۱۹۴۶م.

ترتیب انتشار: روزهای یکشنبه و چهارشنبه،
 هفتگی.

محل انتشار: تبریز، چهار راه خیابان فردوسی،
 جنب مطب دکتر بهمن، از سال دوم خیابان ستارخان
 (پهلوی سابق)، جنب گاراژ آرین.

قطع: ۲۸ × ۴۱ سانتیمتر.

قیمت: بهای یکصد شماره ۲۰۰ ریال، بهای پنجاه
 شماره ۱۰۰ ریال، ۲۵ شماره ۵۰ ریال، تک شماره
 (خرداد و تیرماه) ۲/۵۰ ریال، مهر ماه ۲ ریال.

زبان: تا آذر ۱۳۲۴ش./ دسامبر ۱۹۴۵م. ترکی و
 فارسی و بعد از آن تاریخ به زبان ترکی انتشار یافت و
 بعد از سقوط حکومت خودمختار، بکلی انتشارش
 موقوف شد.

صاحب امتیاز و مدیر مسئول: محمود ترابی.

هیئت تحریریه: محمود ترابی، فریدون ابراهیمی،
 علی امیرخیزی، محمد بی ریا، صادق پادگان.

نویسندگان اصلی: هلال ناصری، ع. فیاض،
 ابوالحسن جوانبخت، محمد لوی عباسی، حسین فرزاد.

موضع فعالیت: ارگان حزب توده در آذربایجان؛
 اما روزنامه در سرلوحة خود نوشته است: این روزنامه،

عضو جبهه آزادی است.

شماره‌های موجود: شماره ۱ (یکشنبه ۲۱ خرداد

۱۳۲۳ش./ ۱۱ ژوئن ۱۹۴۴م)، شماره ۴ (یکشنبه ۱۱ تیر

۱۳۲۳ش./ ۲ ژوئیه ۱۹۴۴م)، شماره ۱۸ (یکشنبه ۱۶ مهر

۱۳۲۳ش./ ۱۸ اکتبر ۱۹۴۴م)، شماره ۲۰ (یکشنبه ۲۰ مهر

۱۳۲۳ش./ ۱۲ اکتبر ۱۹۴۴م)، شماره ۲۶ (پنجشنبه ۹

آذر ۱۳۲۳ ش. / ۳۰ نوامبر ۱۹۴۴ م.)، کپی شماره ۵۶، س ۱ (یکشنبه ۲۳ اردیبهشت ۱۳۲۴ ش. / ۱۳ مه ۱۹۴۵ م.). آگهی: دارد بهای آگهی با دفتر اداره است. لوايح خصوصي در حکم آگهی است. صفحه ۱ و ۴ سطر یک ستون ۱۲ ریال. چاپخانه: علمیه خلیفه گری.

■ یومورقی (مشت)

نام: یومورقی.

تاریخ انتشار اولین شماره: اسفند ماه ۱۳۲۴ ش. / مارس ۱۹۴۶ م.

ناشر: محمد بی‌ریا.

توضیح: بی‌ریا وزیر فرهنگ، چندین نشریه نیم ورقی چون غلبه، ادبیات صحیفه سی و ظفر منشر ساخت که یومورقی نیز از جمله آنها بود. در مآخذ عنوان نشده و نمونه‌ای به دست نیامد.

■ جوانلار

تاریخ انتشار اولین شماره: ۲۸ اردیبهشت ۱۳۲۵ ش. / ۱۸ مه ۱۹۴۶ م.

مدت انتشار: یک سال، ۷ ماه.

عناوین مختلف: ندارد.

ترتیب انتشار: هفتگی (روزهای شنبه).

شماره‌های موجود: نمره های ۸ (شنبه ۱۵ تیرماه ۱۳۲۵ ش. / ۶ ژوئیه ۱۹۴۶ م.)، شماره ۱۰ (شنبه ۲۹ تیر ۱۳۲۵ ش. / ۲۰ ژوئیه ۱۹۴۶ م.)، شماره ۱۱ (شنبه ۵ مرداد ۱۳۲۵ ش. / ۲۸ ژوئن ۱۹۴۶ م.)، شماره ۱۲ (شنبه ۱۲

مرداد ۱۳۲۵ ش. / ۳ ژوئیه ۱۹۴۶ م.).

محل انتشار: تبریز، خیابان ستارخان (امام خمینی)، کمیته مرکزی جوانان آذربایجان.

زمان انتشار: ۱۳۲۵ ش. / ۱۹۴۶ م.، ۱۳۲۳ ش. / ۱۹۴۴ م.

قطع: ۴۱ × ۳۱ سانتیمتر.

تعداد صفحات: ۴ صفحه.

مطبعه: مطبعه آذربایجان.

قیمت: ۱۰ شاهی.

زبان: ترکی (لهجه محلی).

آرم: ندارد.

صاحب امتیاز: محمد بی‌ریا.

مدیر، هیئت تحریریه: توسط هیئت تحریریه اداره می‌شد. حمید محمدزاده، مدیریت روزنامه را به عهده داشت اما در گفتگوی خود با مرحوم دکتر محمدتقی زهتابی شبستری عنوان می‌کرد که هنوز ۵ و ۶ شماره از روزنامه چاپ نشده بود که نام کسانی از جمله محمدزاده نیز مطرح شد، اما تا آن شماره و شماره‌های بعد نویسنده اصلی روزنامه من بودم.

موضع فعالیت: ارگان سازمان جوانان فرقه دموکرات آذربایجان.

گرایش سیاسی: طرفدار فرقه دموکرات آذربایجان و به تبع مرام سوسیالیستی و یتائینیزی.

آگهی: ندارد.

هدف روزنامه: آزادی و ترقی.

امروزه دوره کامل روزنامه با این تصور که تعویق و توفیقی نداشته و با توجه به ترتیب انتشار آن - که هفتگی بود - می‌باید حدود ۲۸ شماره بیرون آید که بس نایاب و دسترسی به دوره کامل آن غیرممکن می‌نماید. نگارنده با تمام مراجعات و پرس و جوهای خود، نتوانست کپی بیش از چهار نمره را پیدا کند و در

تمامی مآخذ و منابع جز معرفی محدود و مخدوش توضیحی در این باره نیست. چنانکه زنده یاد علی دهقان مؤلف کتاب نفیس سرزمین زردشت رضائیه، به‌رغم صراحت روزنامه به مدیریت حمید محمدزاده، مدیریت روزنامه را محمد بی‌ریا آورده و یا مدت زمان انتشار آن را به جای ۷ ماه، یک سال نگاهشته. خیلی‌ها به تاریخ انتشار اولین شماره روزنامه اشاره ندارند که حاکی از عدم دسترسی و مشاهده روزنامه است؛ چنانکه ما نیز تاریخ آخرین شماره آن را نتوانستیم یادداشت کنیم.

این خود انگیزه ما در تهیه و توجه به این مطلب شد که به‌رغم ادعاها و بانکهای اطلاعاتی و مؤسسات دانشگاهی، وقتی به‌طور جدی و دقیق به موضوعی از موضوعات تاریخ معاصر دست می‌یازی، جز نشانی ناقص و در شرف فنا و هبا آن هم نه در کتابخانه‌های مرکزی و با نام و نشان، بلکه در صندوقخانه‌های محقر و فراموش شده اشخاص مطرود دم و دستگاههای دولتی و پژوهشی باز نمی‌یابی و چنان بود دسترسی به کپی شماره‌های روزنامه مورد مطالعه. حالیا به یاد آید آن گوشه‌نشینان و درگذشتگان و به‌مناسبت موضوع مقاله حاضر، کپی سرلوحه شماره‌های موجود را از پس شصت و یک سال باز می‌نماید.

جوانلار (جوانان)، از آن رو مورد توجه و انتخاب اینجانب قرار گرفت که موضوع روز هم هست و گویای بارز این اصل که ملتی که از تجربیات گذشته و تاریخ پند نگیرد و عبرت نیاموزد، ناچار به آزمون مجدد آن خواهد بود و نیز شاید تذکری به مسئولان و دست‌اندرکاران باشد تا مطالعه و پژوهش تاریخ را جدی بگیرند و شماره‌های موجود روزنامه‌های ایالات را گرامی بدانند و در راه‌اندازی شناسائی آنها بجد بکوشند و یقین بدانند که به گنجینه عظیم مطالب

تاریخی دست نخورده پی خواهند برد که در تحقیق و تبلور تجربیات و تصمیمات تاریخی مسئولان مملکتی حاکم، مؤثر خواهند بود و نیز از این رو، روزنامه‌های این دوره مورد توجه واقع شد که تا فرصت باقی است، درباره آثار بازمانده از حوادث تاریخ معاصر ایران تدبیری اندیشیده شود و به جای بی‌اعتنائی و بی‌توجهی، آنها را بازیافته و به دقت کالبد شکافی و تجزیه و تحلیل نمایند و با نیازهای امروز هماهنگ سازند، که از آن جمله است بررسی و مطالعه و دستیابی به روزنامه‌ها و نشریات چنین حوادث تاریخی.

امید است این مقاله، سبب گردد تا تمامی شماره‌های روزنامه را مردم تاریخ‌دوست کشور به مؤسسات پژوهشی از جمله به دست‌اندرکاران کتابخانه‌های تبریز تحویل دهند که البته مورد استقبال واقع خواهند شد.

موضع روزنامه

روزنامه، ارگان سازمان جوانان فرقه است و سراسر پر است از خبرهای مربوط به کارها و فعالیت جوانان فرقه و مطالبی در راستای تعلیم و تربیت و ترغیب و تحریرص جوانان به سرانجام برنامه‌های فرهنگی و هنری و نمایشی و آموزشی فرقه. برای نمونه، عناوین نمرات موجود را نشان می‌دهد:

موضوعات نمره ۸

سرمقاله: جوانان به پیش، آ. عیسوی، فرقه چیست، آمادگی جوانان برای آینده بهزاد بهزادی، علی بابا و چهل حرامی، داستانی از عرب قسمت ۳ حمید محمدزاده (مدیر روزنامه)، جوانان قهرمان، شعر از سراب، س. ایمنی، شهر تبلیس به زبان گرجی به معنای گرم، اخبار تشکیلات جوانان از جمله خبرها انتشار

جوانان در روستای تکه، اخبار جهان، اخبار تشکیلات جوانان، شامل خبرهائی از اسکو، ماکو، اردبیل، بستان آباد، تبریز، تشکیل حومه‌های خاص جهت جوانان تبریز که تا ۲۱ آذر ۱۳۲۵ ش. / ۱۲ دسامبر ۱۹۴۶ م. شامل ۹ حومه با روزنامه (ارگان) های زیر بودند:

۱- حومه ۱، ارگان حومه، ۲۱ آذر

۲- حومه ۲، ارگان حومه، قهرمان تبریز (تبریز

قهرمان)

۳- حومه ۳، ارگان حومه، معجز

۴- حومه ۴، ارگان حومه، آزاد لیتی گونشی

(آفتاب آزادی)

۵- حومه ۵، ارگان حومه، بنی فکر (فکر نو)

۶- حومه ۶، ارگان حومه، قهرمان آذربایجان

(آذربایجان قهرمان)

۷- حومه ۷، ارگان حومه، آزاد فکر (فکر آزاد)

میار میار خانه‌های حاج صمد امانی (پارکینگ مخروبه

امروزی شهناز شمالی)

۸- حومه ۸، ارگان حومه، اول قدم (قدم اول)

۹- حومه ۹، ارگان حومه، گوزل مرام (مرام

قشنگ)

تشکیل تشکیلات نوجوانان زیر نظر تشکیلات

جوانان اهر زنجان به نام ایلیریم = رعد و آذرخش سؤال

و جوابهای علمی، جوانان چه بودند؟ بخش ۶ داستان

علی بابا.

نقش جوانان در جنبشهای معاصر ایران

پر واضح است که گردانندگان فرقه، مردان آگاه به

رویدادهای یکصد ساله اخیر کشور بودند. به طور حتم

آنها از نقش کودکان و نوجوانان در حوادث تاریخ

چون قرارداد رژی، همراهی جوانان با ماسادران و

پدرانشان در حمله به کاخ ناصری، تخریب بانک

نشریه هفتگی دیواری جوانان آستارا به نام نیا، نمایشنامه فدائی‌های داوطلب ۷۶ نفر از جوانان آستارا برای مرمت راه شوسه آستارا - اردبیل، برگزاری کنفرانس جوانان آستارا، حرکت نمایندگان جوانان آذربایجان به تبریز جهت شرکت در کنگره جوانان.

موضوعات نمره ۱۰

سرمقاله: آذربایجان و جوانان دنیا، در سلامتی وجودمان بکوشیم، حمام آفتاب، حمید محمدزاده، همه چیز تغییر می‌یابد عبدالله مؤتمن، شعر قطعه چاپ نشده از اشعار معجز، ناشر مؤدب، از روزنامه دیواری جوانان شبستر، به نام (جوانان اراده سی / اراده جوانان) قسمت ۴ داستان علی بابا و...، تشکیلات جوانان در روستای تکه از روستاهای آسوری نشین شاهی واقع در دریاچه شاهی (ارومیه).

موضوعات نمره ۱۱

سرمقاله: امید جوانان از کنگره اتفاق همکاران، جوانان متوجه وظیفه جهانی خود هستند، متینگ بزرگ، مهدی محبوبی، اخبار جهان، خبرهای جوانان کشورهای شوروی، فرانسه و بلغارستان، اخبار تشکیلات جوانان، خبرهای مربوط به فعالیت جوانان در اهر، آستارا، ارومیه که شامل اجرای نمایشنامه‌ها، مسابقات ورزشی، سخنرانیهای سیاسی و اجتماعی، فعالیتهای فرهنگی از جمله جمع‌آوری و اهدای ۵۵ جلد کتاب سیاسی و اجتماعی به قرائخانه آستارا، برگزاری کنفرانس به مناسبت دومین سالگرد اتاق مدینت، بخش ۲ تشکیلات جوانان در روستای تکه شاهی.

موضوعات نمره ۱۲

سرمقاله: در برابر جشن واقعی مشروطیت، جوانان متوجه فرزندان آذری بودن خود هستند، تشکیلات

استقراضی روس در بازار تهران، بست‌نشینی در سفارتخانه در انقلاب مشروطه که سید احمد تفرشی حسینی در کتاب خود تحت عنوان: شاگردان دارالفنون می‌نویسد: «و عصر روز چهارشنبه شاگردان کامل و تربیت شده مدرسه دارالفنون دولتی در سفارت رفته و ملحق به کسبه گشته، تقریباً تعداد آنها سی چهل نفر می‌شود. شاگردانی کامل و تربیت شده‌اند نه بچه ساده امرد. آنها هم چادری مخصوص خود علم کرده‌اند و سکنا گرفته‌اند.

هواداری از قانون اساسی، مساعدت در ایجاد بانک ملی ایران، شرکت در مراسم بزرگداشت عباس آقا فدائی ملت، همراهی فوج نجات با سرپرستی مستر باسکرویل آمریکائی در جنگهای یازده ماهه تبریز با سرداری ستارخان، نقش آنها در مقابله با اولتیماتوم روس درباره اخراج مستر شوشر آمریکائی از ایران و بالأخره شرکت آنها در خیزش شیخ محمد خیابانی که با گذشت دو دهه، هنوز به یاد مورخ سترگ تاریخ مشروطه ایران، احمد کسروی بود که در کتاب تاریخ هجده ساله آذربایجان، ص ۶۸۲ سرود این جوانان را بر سر قبر حاج میرزا علی آقا ثقت‌الاسلام یاد کرده است که می‌خواندند:

ای وطنه بذل ایلین نقد جان
ملت دار است و یرن امتحان
محو اولا مشگلری بو نام و نشان
قائبله صفا تا یدی بهار وطن
و یا:

ینه ثودی اقبالی میز / فرا رسید اقبال ما
نه روشن استقبالی میز / روشن شد استقبال ما
حاصل ولدی آمالی میز / حاصل شده آمال ما
یاشا سین استقلالی میز / زنده باد استقلال ما
یاشاسین حریت / زنده باد آزادی

عز و شرف مصداقی میز / عز و شرف مصداق ما
آزاد اولوب توپل اقی میز / آزاد گشته خاک ما
روشن هامی آفاقی میز / روشن همه آفاق ما
یایلاقی میز، قشلاقی میز / ییلاق ما، قشلاق ما
یاشاسین حریت / آزادگی جاوید باد
ملت هامی قارداشی میز / مردم همه اخوان ما
تورپاقی میز داغ داشی میز / کوه و دمن هم خاک ما
فتح و ظفر یولداشی میز / فتح و ظفر شد یار ما
نوز الیمیز، نوز باشی میز / انگشت خارد پشت ما
یاشاسین حریت / آزادگی جاوید باد [بخارد کس اندر
جهان پشت من (سعدی)]

گردانندگان فرقه که خود شاهد و ناظر نهضت خیابانی بودند و خود به سان او چنانکه در نمره ۱۲ جوانلار عنوان می‌کنند: اونا بناعا بو آزاد لیق ضامنی اولان آذربایجان خلقی بیرد اها نوز تاریخی وظیفه سنی ایفا ایتمگه قیام ایدیب و لایقنجه یرینه یتیردی. فنا اوچور و موندا اولان آزاد لیقی اوجه اوزنه صورنا بوتون ایران خلقلرینه تأمین ایتدی.

آزادی را اول برای خود، بعد برای مردم ایران تأمین می‌کند با استفاده از این همه تجربه‌های گذشته. این بار نقش جوانان را به چه تلقی می‌کنند و در فرصت ممکن تا توانستند در این راستا گام برداشتند که نمودار آن در همین روزنامه است که موضوع تأکید ما و نیز نگاه گذرانی بود بر سیر موضوعات جوانان در شماره‌های موجود که بررسی و تحلیل جامع آن، دستیابی به تمامی شماره‌ها و منابع لازم را می‌طلبد.

نمودار آن اختصاص و انتشار همین روزنامه (جوانان) موضوع مقاله حاضر و نگاه گذرا بر سیر و موضوعات آن در شماره‌های معدود آن که بررسی و تحلیل جامع آن به دسترسی به تمامی شماره‌ها و منابع لازم موکول می‌گردد.

نتیجه

۱- اینکه در بررسی روزنامه‌های دوره یکساله از بزرگ‌ترین استانهای کشور موارد متعددی چون تاریخ انتشار اولین و آخرین شماره، مدت انتشار، قطع روزنامه، نویسندگان اصلی، شماره‌های موجود، علت تعطیلی روزنامه و... ممکن نگردید، گویای بارز عدم دسترسی به دوره کامل روزنامه و در ضمن انعکاس بی توجهی مسئولان امور در تدوین و تنظیم و اجرای اصول فنی و علمی در گردآوری و نگهداری این رکن رکن قانون اساسی مملکتی است.

۲- اینکه در طول تاریخ، مهم‌ترین عامل قتل و غارت و سوخت و تاخت مغول به قول اقبال آشتیانی، صدمه‌ای است که به تمدن اسلامی و علوم و ادبیات عربی و فارسی زده است و نیز قتل هزاران عالم و ایرانی مدارس و معاهد علم را برشمرده‌اند. بر سازمانهای علمی و مسئولان دولتی فرض است که برای زدودن این برداشت از ساحت تاریخ معاصر - که مغولی در کار نبوده - درصدد کمرنگ ساختن این برداشت برآمده و پیام آرزومندان بقای میراثهای تاریخی و علمی را با گوش جان شنیده، به منصفه اجرا گذارند و در این باره علاوه بر نشریات تهران - که باید مورد توجه قرار گیرد - شهرها و شهرکهای ایالات و ولایات نیز مورد خطاب و کرامت قرار گیرند که در این میان آذربایجان و بویژه شهر تبریز به علت بی توجهی دو سده اخیر، لازم است دو چندان مورد توجه قرار گیرد.

۳- اجرای یک طرح پویا و زنده در هماهنگی ساختن منابع و مآخذ مطبوعاتی کشور و ایجاد تسهیلات لازم در تبادل سهل الوصول منابع و دوره‌های مطبوعات موجود، در دسترس محققان و پژوهندگان

بدون هیچ صغرا و کبرا قرار داده شود. به‌رغم این همه سازمانهای گردآورنده، بزرگان علم و ادب و نام‌آوران و استادان و علما و محققان، عملاً کم‌تر مساعدتی در راستای سهولت کار پژوهش درباره این نام‌آوران فرهنگی و معنوی به عمل می‌آید و برخورد دست‌اندرکاران با این نام‌آوران معنوی، داستانی است ناگفتنی. امید است این مقاله، مسئولان را متوجه این امر خطیر سازد تا با صدور مجوز قانونی و کارت شناسائی و ایجاد جو فرهنگی لازم، پژوهشگران بتوانند در هر نقطه کشور از وسیله و امکانات موجود بهره‌مند شوند، بی‌اینکه مورد سؤال و جواب اداری و اجرائی قرار گیرند.

۴- امید است اتحادیه صنف روزنامه‌نگاران، در راستای ارتباط روزنامه با دانشگاه گامهای اساسی بردارد و علاوه بر تقویت خبرنگاران و شاخه‌ها و رشته‌های مربوط، درصدد تأسیس رشته مربوط در سراسر کشور برآید که بالطبع در این راستا تدوین و تنظیم دوره‌های روزنامه‌های دو سده اخیر کشور، لازم و ضروری خواهد بود.

نتیجه برجسته

بررسی گوشه گوشه تاریخ دو سده اخیر، به علت نفوذ استعمارگران و سرسپردگی عده‌ای از مسئولان داخلی، بسیاری از اسناد و مدارک کشور در آرشیوهای خارج از کشور نگهداری می‌شوند. در تدوین تاریخ معاصر علی‌الخصوص بررسی روزنامه‌های این دهه‌ها، از موجودی روزنامه‌های خارج از کشور غافل نباید بود. لازم است حداقل در تهیه ریزفیلیم (میکروفیلیم) دوره‌های این منابع عظیم علمی و فرهنگی، بجد گامهای سترگ برداشته شود.

- ۱۶ - همان.
- ۱۷ - *تیریز* (روزنامه)، شماره ۱، (یکشنبه ۱۵ ذیحجه شهریور ۱۳۲۴).
- ۱۸ - ابوترایبان، پیشین، ص ۶۶.
- ۱۹ - برزین، پیشین، ص ۲۵.
- ۲۰ - امید، پیشین، ج ۲، ص ۱۹۳.
- ۲۱ - *تیریز* (روزنامه)، شماره ۱۳، (۲۶ بهمن ماه ۱۳۲۵ ش.).
- ۲۲ - ابوترایبان، پیشین، ص ۱۷۰؛ ما نمره‌ای به نام آذربایجان دموکرات مورد اشاره دکتر ابوترایبان را از خلال منابع و روزنامه‌ها و مجموعه خود نیافتیم. در مجموعه موجود، مجله‌ای است ماهانه با توضیحات عنوان شده.
- ۲۳ - *دموکرات* (مجله)، شماره ۱ (۱۳۲۵ ش.).
- ۲۴ - ابوترایبان، پیشین، ص ۱۷۰.
- ۲۵ - همان.
- ۲۶ - *ستاره آذربایجان* (روزنامه)، سال اول، شماره ۱۴ (۱۳۲۴ ش.).
- ۲۷ - دهقان، پیشین.
- ۲۸ - *شاعر لر مجلسی* (نشریه)، مهر ۱۳۲۴ ش.
- ۲۹ - ابوترایبان، پیشین، ص ۱۷۱.
- ۳۰ - دهقان، پیشین.
- ۳۱ - همان.
- ۳۲ - *شفق* (نشریه)، شماره‌های ۹ و ۱۰ (مهر و آبان ۱۳۲۵ ش.).
- ۳۳ - دهقان، پیشین.
- ۳۴ - ابوترایبان، پیشین؛ شاهین، پیشین، ص ۷۶.
- ۳۵ - ابوترایبان، پیشین.
- ۳۶ - امید، پیشین، ص ۵۰.
- ۳۷ - *غلبه* (روزنامه)، شماره ۲۶ (۱۳۲۵ ش.).
- ۳۸ - امید، پیشین.
- ۳۹ - ابوترایبان، پیشین.
- ۱- *آذربایجان* (روزنامه)، دوره دوم، شماره ۱، (چهارشنبه ۱۴ شهریور ۱۳۲۴).
- ۲- حسین ابوترایبان، *مطبوعات ایران از شهریور ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۶* (تهران: اطلاعات، ۱۳۶۶)، ص ۲۲.
- ۳- مسعود برزین، *شناسنامه مطبوعات ایران* (تهران: بهجت، ۱۳۷۱)، ص ۱۱؛ فقط در این کتاب از این روزنامه نام برده شده و نگارنده در هیچ مأخذ دیگری، اطلاعی به دست نیاورد.
- ۴- ابوترایبان، پیشین، ص ۲۴؛ انتشار این روزنامه را در جایی سراغ نگرفتم. تنها از این نظر که علی اکبر حریری از خانواده‌های قدیمی و معروف تبریزند اشاره شد و ابوترایبان نیز به همین مقدار بسنده کرده است.
- ۵- همان، ص ۱۷۰.
- ۶- علی دهقان، *سرزمین زردشت (رضائیه)* (تهران: ابن سینا، ۱۳۴۸)، ص ۷۵۱.
- ۷- همان.
- ۸- ابوترایبان، پیشین، ص ۱۳.
- ۹- حسین امید، *تاریخ فرهنگ آذربایجان* (تبریز: بی‌نا، ۱۳۲۴)، ص ۵۱.
- ۱۰- همان.
- ۱۱- دهقان، پیشین؛ تقی شاهین، *آذربایجان دوره مطبوعاتی ۱۸۷۵-۱۹۹۰، بیلبیوقرافیا* (شرح حال مطبوعات آذربایجان از ۱۸۷۵ تا ۱۹۹۰)، به کوشش سولماز رستموف توحیدی (باکو: نشر آذر باکو، ۱۹۹۳)، ص ۸۰.
- ۱۲- *ادبیات صحیفه سی* (نشریه)، شماره ۲۵ (۱۳۲۳/۷/۱۹)، صص ۱ و ۲.
- ۱۳- همان، شماره ۱۲ (۱۳۲۲/۱۰/۱۲ ش.)، صص ۱ و ۲.
- ۱۴- همان، شماره ۲۶، ص ۲.
- ۱۵- دهقان، پیشین.

- ۴۰ - همان.
- ۴۱ - امید، پیشین.
- ۴۲ - ابوترابیان، پیشین.
- ۴۳ - همان، ص ۱۲۵.
- ۴۴ - امید، پیشین؛ حمید ملازاده، سیری در کوجه های
خاطرات تبریز از شهریور ۱۳۲۰ تا انقلاب اسلامی
(تبریز: ارک، ۱۳۷۳)، ص ۱۱۵.
- ۴۵ - همان.
- ۴۶ - امید، پیشین.
- ۴۷ - دهقان، پیشین.
- ۴۸ - ابوترابیان، پیشین.
- ۴۹ - امید، پیشین، ص ۵۱.
- ۵۰ - ابوترابیان، پیشین.
- ۵۱ - امید، پیشین.
- ۵۲ - آفتابی.
- ۵۳ - فریاد (روزنامه)، شماره ۴۹ (۱۳۲۱ ش.).
- ۵۴ - دهقان، پیشین.
- ۵۵ - امید، پیشین، ج ۲، ص ۵۰.
- ۵۶ - دهقان، پیشین.
- ۵۷ - امید، پیشین.
- ۵۸ - شاهین، پیشین، ص ۲۱۴.
- ۵۹ - ابوترابیان، پیشین، ص ۱۷۱.
- ۶۰ - ره آورد (مجله)، شماره ۴۰ (فروردین ۱۳۷۵ ش.).
- ۶۱ - مجله معارف.
- ۶۲ - ابوترابیان، پیشین.
- ۶۳ - شاهین، پیشین، ص ۱۱۳.
- ۶۴ - ره آورد (مجله)، پیشین.
- ۶۵ - دهقان، پیشین.
- ۶۶ - ره آورد (مجله)، شماره ۴۱.
- ۶۷ - دهقان، پیشین.
- ۶۸ - ره آورد (مجله)، پیشین.
- ۶۹ - شاهین، پیشین، ص ۱۳۰.
- ۷۰ - دهقان، پیشین.
- ۷۱ - ره آورد (مجله)، پیشین.
- ۷۲ - معارف مجله سی، نمره ۱ (۱۳۲۵ ش.).
- ۷۳ - ره آورد (مجله)، شماره ۴۴.
- ۷۴ - نهضت (روزنامه)، شماره ۹۶، کپی ص ۱.
- ۷۵ - شاهین، پیشین، ص ۱۲۸. ملازاده، پیشین، ص ۱۵۱.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی